

RADNICI I ISLAM: Islamska perspektiva na radnička prava

Emina ABRAHAMSDOTTER

UDK 28:331.1(497.6)

SAŽETAK: Ovaj članak diskutira u kojoj mjeri pripadnost i posvećenost islamskom vjerovanju omogućuje aktivan angažman promoviranja, jačanja i zaštite radničkih prava od strane Islamske zajednice, islamskih učenjaka (ulema) i vjerskih službenika. Drugim riječima, kakav potencijal sadrži islamsko vjerovanje za aktivno zagovaranje javnih politika poštivanja i jačanja radničkih prava, i aktivnim sprečavanjem kršenja radničkih prava, posebno u bosanskohercegovačkom kontekstu.

Argumentacija ide u smjeru da u islamskoj vjeri i tradiciji ima dovoljno osnove za aktivno zalaganje za pravedan odnos prema radnicima na način da je moguće utjecati na članove muslimanskih zajednica (a često su to poslodavci) u smislu povećanja njihove svijesti i jačanja odgovornosti prema poštivanju radničkih prava. Aktivan odnos prema ovom pitanju bi doprinio postizanju većeg stepena društvene pravde i socijalne sigurnosti za sve građane i građanke Bosne i Hercegovine.

U prvom dijelu članka je predstavljena opća socio-ekonomska situacija u Bosni i Hercegovini s posebnim naglaskom na položaj radništva. Potom ide diskusija o pravnim principima i doktrinama koje se odnose na rad i radne odnose, a koje mogu poslužiti kao potencijalna inspiracija islamskim akterima za aktivniji društveni angažman po ovom pitanju. Na kraju su predstavljena zaključna promišljanja u vezi sa temom članka.

Ključne riječi: Rad, radnička prava, islam, ulema, društvena pravda

Položaj radnika i radnica u Bosni i Hercegovini

Raspad jugoslavenskog političkog i ekonomskog sistema i kreiranje novog demokratskog poretka baziranog na principima tržišne ekonomije donio je velike političke i socio-ekonomske promjene, u kojima su najveći gubitnici često upravo bili radnici. Visoka i konstantno rastuća nezaposlenost, nesigurnost u zaposlenju, marginalizacija radnika u procesu odlučivanja, niske plate i loši uvjeti rada su neki od problema sa kojima su se susreli radnici u procesu tranzicije. Tome svakako treba dodati i proces privatizacije koji nije dao željene rezultate u smislu jačanja konkurencije, efektivizacije proizvodnje i otvaranja novih radnih mjesta.

I nakon gotovo 25 godina situacija nije mnogo bolja. Prema podacima Agencije za statistiku danas u Bosni i Hercegovini ima 2,6 miliona radno sposobnog stanovništva, od čega je 1,3 miliona žena (51%). Ukupan broj zaposlenih je 822 000, od čega je 307 000 žena ili 37%. Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine nezaposlenih ima 544 000, od čega je 276 000 žena ili 50,1%. Neaktivnog stanovništva ili društveno isključenih ima ukupno 1,4 miliona. Jedna od ključnih karakteristika bosanskohercegovačkog tržišta rada jeste i visoka stopa nezaposlenosti mladih, a često se radi o dugoročnoj nezaposlenosti (dužoj od 5 godina). Pri analizi kvalifikacione strukture nezaposlenih

osoba u Bosni i Hercegovini uočavamo da oko 62% evidentiranih čine nekvalificirane (28%), polukvalificirane (2%) ili kvalificirane osobe (34%), što ukazuje na veliki jaz između stvarnog obrazovnog profila nezaposlenih i potreba tržišta rada. Svi ovi podaci i indikatori nedvosmisleno govore da veliki broj radnika ostaje isključeni sa tržišta rada i kao takvi ne mogu sebi osigurati adekvatnu egzistenciju kroz rad, a šanse izlaska iz nezaposlenosti, isključenosti i siromaštva su male. Bosna i Hercegovina je prema istraživanju Eurostata najsiromašnija zemlja u Evropi, a istraživanje mjeri visinu bruto domaćeg proizvoda (BDP) po stanovniku i standard kupovne moći stanovništva jedne zemlje.

Prosječna neto plata na nivou Bosne i Hercegovine je 826 KM, a prosječni mjesečni izdaci po domaćinstvu iznose 1569 KM, što je gotovo duplo više od primanja. Ovaj prosjek plata obuhvata sve plate u zemlje, kao i one u budžetskom sektoru, što zapravo na prikazuje stvarnu sliku za radnike i radnice u različitim sektorima kao što su trgovina, građevinarstvo, industrija (metalna, drvena, tekstilna), ugostiteljstvo itd.

Veliki broj radnika radi u neformalno ekonomiji, a procjenjuje se da neformalna ekonomija čini oko 40%. Ovi radnici su isključeni iz sistema i potpuno su nezaštićeni, a jedna od najvećih posljedica ovakvog oblika rada je nepokrivenost zdravstvenom zaštitom. Praksa neisplaćivanja plata i neuplaćivanja doprinosa je još uvijek prisutna, kao i praksa isplaćivanja minimalnih plata (356 KM mjesečno u FBiH).

U odnosu moći na radnom mjestu radnici se veoma često nalaze u poziciji podređenih i institucionalni mehanizmi predviđeni za veću demokratizaciju radnih mjesta kao što su Zakon Vijeća uposlenika, kolektivno pregovaranje i socijalni dijalog nisu uvijek u funkciji onako kako je to zakonodavac predvidio. U mnogim firmama privatnog sektora radnici nisu sindikalno organizirani, a najčešći uzrok tome je straha od otkaza.

Institucionalni mehanizmi zaštite radničkih prava postoje, ali su česte povrede tih prava bez efikasnih mehanizama nadzora koji bi osigurali njihovu dosljednu primjenu. Ovaj nesklad između normativnog i stvarnog u oblasti rada je često uzrokom mnogih problema.

Najčešća kršenja radničkih prava

U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine postoje mnogi institucionalni mehanizmi zaštite radničkih prava od Ustava BiH do Zakona o radu, Općeg kolektivnog ugovora i niza podataka i Poslovnika o radu. Važno je napomenuti i međunarodne standarde koji su važeći u Bosni i Hercegovini kao što su Univerzalna

deklaracija UN o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Evropska socijalna povelja, te niz Konvencija i preporuka Međunarodne organizacije rada. Ono što izostaje je efikasna i dosljedna primjena svih spomenutih normi kako bi one zaista zaživjele u svakodnevnom radnom životu svih radnika i radnica Bosne i Hercegovine. Manjkav sistem primjene radnopravnog zakonodavstva kao i nedostatak etičkog ponašanja u poslovanju omogućava kršenje radničkih prava, a najčešći oblici su:

- Veliki broj građana i građanki ne ostvaruju pravo na rad
- Neisplaćivanje plata
- Neuplaćivanje zakonom propisanih doprinosa
- Rad na crno i neprijavlivanje radnika
- Rad noću, nedjeljom, državnim i vjerskim praznicima
- Neplaćeni prekovremeni rad
- Uskraćeno pravo na bolovanje
- Zloupotreba instituta probnog rada
- Nepravilna naknada, prijavljivanje radnika na minimalnu platu
- Zloupotreba odredbi o osmosatnom radnom vremenu, radi se duže od propisanih 40 sati sedmično
- Diskriminacija žena, posebno trudnica
- Izbjegavanje mjera adekvatne zaštite na radu na štetu zdravlja i sigurnosti radnika na radnom mjestu
- Ne plaća se godišnji odmor, ne isplaćuje se regres i topli obrok

Obimna i učestala kršenja radničkih prava stvaraju veliku socijalnu nesigurnost kod radnika i strah od gubitka posla, što ne samo ugrožava njihovu materijalnu egzistenciju već često puta znači ograničenje slobode i povredu njihovog dostojanstva.

Dostojanstven rad

Rad je centralna aktivnost u životu svakog muškarca i žene. Ne samo da nam osigurava materijalnu egzistenciju, već je rad dio života

kroz koji ostvarujemo svoje planove, kao i profesionalni razvoj. Kroz rad ostvarujemo i ekonomsku neovisnost i slobodu, osiguravamo dostojanstven život sebi i svojoj porodici, a samim tim i svojoj zajednici. Stoga, dostojanstveni i pravedni radni uvjeti i plata su od neizmjerene važnosti.

Inspirirana težnjom za kreiranjem pravednijeg globalnog poretka Međunarodna organizacija rada je formulirala tzv. Agendu dostojanstvenog rada koja obuhvata niz radničkih standarda oko kojih je postignut međunarodni konsenzus. Agenda dostojanstvenog rada se temelji na uvjerenju da je za kreiranje dobre perspektive za društveni napredak i razvoj nužne četiri osnovne komponente: zapošljavanje, prava, zaštita i dijalog. Zasniva se na shvatanju da je "rad izvor ličnog dostojanstva, stabilnosti porodice, mira u zajednici, demokratije za ljude i ekonomskog razvoja koji pruža mogućnosti za kreiranje produktivnih radnih mjesta i razvoja poduzetništva."

Dostojanstven rad je prioritet u mnogim zemljama svijeta, i za relativno kratak period postignut je međunarodni konsenzus među vladama, asocijacijama poslodavaca, radničkim organizacijama i organizacijama civilnog društva da su zapošljavanje i dostojanstven rad ključni elementi u postizanju pravedne globalizacije, smanjenja siromaštva i postizanja jednakog, inkluzivnog i održivog društvenog razvoja.

Islam i radnici:

Dokidanje ropstva tada i sada

Iako raspadom Jugoslavije religija u javnom prostoru doživljava revitalizaciju, posebno u kontekstu njene povezanosti sa dominantnim nacionalnim i nacionalističkim politikama, zanimljivo je da religijske zajednice prisutne na našim prostorima, uključujući i Islamsku zajednicu, nisu dovoljno glasne u javnoj sferi za zaštitu ugroženih i marginaliziranih radnika.

Da li Islam kao religija stoji na putu takvom odnosu? Moja tvrdnja

je da ne. Islam u svojoj suštini ne samo da nije prepreka na putu, već zahtjeva od vjernika i vjernica aktivan angažman i odgovornost u ostvarenju ljudskog dostojanstva, što svakako uključuje i dostojanstvo radnika i radnica. Za većinu učenjaka islamske tradicije religija se ne odnosi samo ili isključivo na religijske obrede i štovanje Boga, već u velikoj mjeri obuhvata vrijednosti i principe koji se odnose na društveni život zajednice i međusobnih odnosa njenih članova. To u svakom slučaju obuhvata i odnose u oblasti rada modernog doba. Dakle, u Islamu važi princip vjerovanja kroz djelovanje.

Stavovi i norme u oblasti rada se mogu pronaći u islamskom pravnom diskursu već u formativnom periodu Islama. Ovaj period karakteriziraju dva primarna ekonomska sredstva za proizvodnju: trgovina i poljoprivreda. Sveta knjiga muslimana, Kur'an, posvećuje prilično dosta prostora pravnim normama koja se odnose na rad i ropstvo, koje je bilo široko rasprostranjeno u tadašnjem ekonomskom poretku. Ekonomske strukture moći tadašnjeg vremena su se zasnivale na upravljanju robovima od strane privilegirane grupe bogatih, a takvi odnosi moći su smatrani prirodnim i nepromjenjivi. Poslanik Muhamed je aktivno ohrabrivao oslobađanje robova naglašavajući jednakost ljudi bez obzira na njihov društveni status, boju kože, jezik, spol itd.

Današnji kontekst Bosne i Hercegovine je daleko drugačiji od tog, kao i od mnogih zemalja sa dominantno muslimanskim stanovništvom. Odnos prema radnicima se bazira djelimično na ostacima jugoslavenskog modela radničkog samoupravljanja i modernim međunarodnim radničkim standardima koji su integrirani u entitetska radna zakonodavstva u Bosni i Hercegovini. Iako ropstvo tadašnjeg vremena ne postoji u bosanskohercegovačkom kontekstu, ipak je zanimljivo da su radnici na jednom od demonstracija u organizaciji Saveza samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine nosili parolu "Nećemo biti robovi"

aludirajući na emocionalni doživljaj svog društvenog položaja danas.

U narednom dijelu članka slijedi diskusija o pojedinim aspektima islamskog vjerovanja koja su relevantna za oblast rada, a to su socijalna pravda, pravedna raspodjela dobara, plaćanje plata, te institut poštivanje ugovora.

Islamski okvir kao osnova za etičke radne odnose

Radni odnosi i poslovna etika u Islamu se bazira na osnovnom okviru koji čini *Šerijat*, islamski vjerovakon, a koji obuhvata doktrine *Ibadet*, *Tawhid*, *Maslaha* i *Adalah*.

Ibadet podrazumijeva da sva djela i svi oblici ljudskog djelovanja čine integralni dio vjerovanja svakog vjernika i vjernice. To znači da je svako djelo izraz štovanja Allaha i da je stoga neophodno u svom djelovanju slijediti etičke, moralne i duhovne principe koji proizlaze iz same biti štovanja Boga, uključujući i svijet poslovanja i odnos prema radnicima. Shodno tome u islamskom vjerovanju nema odvojenih svjetova u kojima važe različita moralna i etička pravila i norme, već se vjerovanje u Islamu doživljava i promatra kao cjelina u smislu da etička i moralna načela važe u svim sferama privatnog i javnog života.

Tawhid je doktrina koja od muslimana zahtjeva razumijevanje božanskog jedinstva kao temelja islamskog vjerovanja i potpune predanosti jednome Bogu, Stvoritelju sveg života. To svakako obuhvata i svijet rada i poslovanja kao dio društvenog i privatnog života od izuzetne važnosti za živote ljudi. Vjerovanje se ne može odvojiti od etičkog ponašanja u svakodnevnom poslovanju i odnosu prema radnicima.

Maslaha je doktrina koja uzima u obzir javni interes i zajedničko dobro u iznalaženju rješenja kojih nema u Šerijatu. Koristi se kada se pojavi novi izazov u vezi sa nekim specifičnim društvenim pitanjem. Bosanskohercegovačko društvo se suočava sa

nizom izazova koji se tiču položaja radništva, a u kontekstu rješavanja tih problema se može uzeti u obzir javni interes i zajedničko dobro kako bi se suzbilo siromaštvo, te povećala socijalna stabilnost i sigurnost.

Naposljetku, doktrina *Adalah* se odnosi na obavezu muslimana da pruže zaštitu i podršku onima koji nemaju mogućnost zarađivanja odnosno koji nemaju vlastiti izvor primanja iz raznih razloga. U modernom društvu to bi se odnosilo na sistem javnih osiguranja koja štite ljude u slučaju nezaposlenosti (osiguranje od nezaposlenosti), bolesti (osiguranje u slučaju bolesti), starosti (penzija) i invalidnosti (osiguranje u slučaju povreda na radu). Ovo su četiri bazna osiguranja u modernom društvu socijalnog blagostanja koja ljude štite u različitim situacijama u koja mogu dopasti.

Aspekti islamskog vjerovanja relevantni za oblast rada

Pripadati islamu znači biti predan Božijoj volji, a islamski svjetonazor obuhvata individualnu i kolektivnu moralnu odgovornost. Dužnost muslimana i muslimanke je nastojati ili truditi se (*jihad*) da na Božijem putu (*sharia*) ostvare Božiju volju i uspostave pravedno društvo.

Sljedbenici islama vjeruju da je svako ljudsko biće Božiji namjesnik/ca na zemlji (*khalifa*), i kao takav/va uživa poseban status među stvorenim bićima, ali i veliku odgovornost za lični život kao i život zajednice. Svoju predanost Bogu muslimani ostvaruju kroz kreiranje moralnog društvenog poretka i "pravedne zajednice" (Kur'an, 2:143) i u Kur'anu (3:110) se opisuju kao "narod najbolji od svih koji se ikada pojavio", koji "tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate".

Pravednost i poštivanje svačijeg prava

Islam ima jasno i strogo viđenje pojma pravde. U Kur'anu se navode mnogi ajeti koji se dotiču tog pitanja. Pravedan govor i svjedočenje je imperativ za muslimane pa makar

to bilo i protiv njihovih ličnih ili rodbinskih interesa:

O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu ili na štetu roditelja i rođaka, bio on bogat ili siromašan, ta Allahovo je da se brine o njima! Zato ne slijedite strasti – kako ne biste bili nepravedni. A ako budete krivo svjedočili ili svjedočenje izbjegavali – pa, Allah zaista zna ono što radite. (4:135)

“O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!” (5:8).

Nadalje, naglašava se poštivanje svačijeg prava i pravedno postupanje:

“Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje...” (16:90)

“Mi smo izaslanike naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terezije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali – a gvožđe smo stvorili, u kome je velika snaga i koje ljudima koriste – i da bi Allah ukazao na one koji pomažu vjeru Njegovu i poslanike Njegove kad Ga ne vide. Allah je, uistinu, moćan i silan.” (57:25)

Osim pravednog govora i postupanja važno je u ovom dijelu spomenuti pitanje milostinje u kontekstu pravde. Iako religijska tradicija poziva ljude na davanje milostinje ili sadake kako se to zove u islamskoj tradiciji potrebno je napraviti jasnu distinkciju između milostinje i pravde. Također, potrebno je razdvojiti postupanje iz milosrđa i solidarnosti. Pravda i solidarnost proizlaze iz pozicije nemoćnih i slabih u društvu. Sadaka znači činiti dobro i pomagati slabima, siromašnima, bolesnima, ali bez težnje da se sa zapravo razumiju pravi uzroci koji (re) produciraju stanje nemoći, isključenosti i siromaštva pojedinih grupa u

društvu. Pravda zahtijeva da se uzroci koji stvaraju socijalnu nepravdu ne samo spoznaju, već da se poduzmu konkretne mjere da se ta nepravda ispravi i mijenja. To podrazumijeva djelovanje ka eliminiranju ili smanjenju fundamentalnih uzroka koji stvaraju socijalnu nepravdu.

Težnja za socijalnom pravdom zahtijeva aktivno djelovanje i angažman u različitim oblastima javnog života kao što su politika, religija, biznis, civilno društvo, sindikat itd. U kontekstu religije osnovno pitanje u toj težnji je: Koji je najefikasniji način ostvarenja društva socijalne pravde i na koji način religijski akteri mogu dati svoj doprinos? Drugim riječima, na koji način se imami i drugi vjerski službenici mogu boriti protiv siromaštva, socijalne isključenosti, diskriminacije i društvene nepravde u cjelini?

Pravedna raspodjela društvenih i prirodnih dobara

Jedno o ključnih pitanja u težnji stvaranja pravednog društva socijalnog blagostanja jeste pravedna raspodjela postojećih i raspoloživih resursa kojima Bosna i Hercegovina kao država i društvo raspolaže.

Islam insistira na pravednoj raspodjeli raspoloživih resursa i u tom kontekstu eje zanimljiv ajet koji sadrži sintagmu “da ne bi prelazilo iz ruku u ruke bogataša vaših” koji se može razumjeti kao namjera prekidanja kruženja novca unutar zatvorenog kruga privilegiranih, i raspodjele resursa sa onima kojima su ta sredstva zaista potrebna:

Plijen od stanovnika sela i gradova koji Allah Poslaniku Svome daruje pripada: Allahu I Poslaniku Njegovu, I bližnjim njegovim, I siročadi, I siromasima, I putnicima-namjernicima – da ne bi prelazilo iz ruku u ruke bogataša vaših; (59:8)

Isplata plata

Islamska pravila nalažu blagovremeno plaćanje plate. Poslanik Muhamed u jednom hadisu, koji bilježi Ibn Madže, kaže:

“Dajte radniku njegovu platu prije nego što se njegov znoj osuši”

ili, u slučaju neplaćanja plate Poslanik Muhamed kazuje da će na Sudnjem danu biti protivnik takvoj osobi:

“Na sudnjem danu ja sam protivnik trojici: čovjeku koji je nešto obećao u moje ime a nije to ispunio; čovjeku koji je prodao drugog slobodnog čovjeka I čovjeku koji je unajmio radnika, od njega dobio sve što je zahtijevao a nije mu platio.” (Buhari)

Što se tiče visine plate islamska pravila nalažu da ona treba biti na razumnom nivou dovoljnom da radnicima i njihovim porodicama zadovolji osnovne potrebne za dostojanstven i human život. U ranoj islamskoj historiji jedan od poslova u administraciji je bila funkcija “etičkog referenta” (muhtasib) čiji je posao bio rješavanje sporova u vezi sa platama.

O narode moj! Pravo mjerite i na litru i na kantar i ne zakidajte ljudima stvari njihove i ne činite zlo po Zemlji praveći nered (11:85)

Poštivanje ugovora

Islamska pravna tradicija od muslimana zahtijeva poštivanje ugovora kako se to navodi u Kur’anskom ajetu “O vjernici, ispunjavajte ugovore!” (5:1). Ugovor u islamskom pravu se zasniva na slobodnoj volji dvije strane koje ulaze u ugovorni odnos potpuno dobrovoljno. Shodno tome, ugovor sadrži prava i obaveze koje iz njega proističu onako kako je to definirano zajedničkim sporazumom. Obaveza poštivanja ugovora važi za obje strane podjednako. Značaj poštivanja ugovora je vidljiv i u kontekstu vremena i dešavanja rane islamske zajednice u odnosu prema mnogobošcima koji su tada bili njihovi neprijatelji:

Mnogobošcima s kojima imate zaključene ugovore koje oni nisu ni u čemu povrijedili, niti su ikoga protiv vas pomagali, ispunite ugovore do ugovorenog roka. Allah zaista voli pobožne. (9:4)

U kontekstu radnih odnosa relevantno je govoriti o dvije vrste ugovora, a to su ugovor o radu i kolektivni ugovor. Ugovor o radu je pravni dokument, propisan Zakonom o radu u oba entiteta, koji potpisuje poslodavac i uposlenik/ca. Ovim ugovorom se definiraju prava i obaveze obje strane vezano za izvršenje radnih zadataka i plate i uvjeta rada. Nepostojanje ugovora u radu u radnom odnosu predstavlja rad na crno i predstavlja povredu zakona. Kolektivni ugovor je ugovor koji se odnosi na postignuti sporazum između poslodavca, kao predstavnika kapitala, i sindikata, kao predstavnika radnika. Kolektivni ugovor se može potpisati na nivou preduzeća, specifične grane ili sektora i na nivou određene teritorije. Nepoštivanje ove dvije vrste ugovora ima negativne posljedice za obje ugovorne strane, kao i za širu zajednicu.

Zaključna promišljanja

Poštivanje radničkih prava iz perspektive islamske tradicije uključuje poštivanje ljudskog dostojanstva, zagovaranja pravde, te poštivanja dogovorenog (ugovora).

Islamsko vjerovanje i tradicija sadrže osnove za aktivno angažiranje u vezi sa pitanjima koje se odnose na kreiranje društva socijalne pravde za sve, uključujući i angažiranje za poštivanje radničkih standarda propisanim kako domaćim zakonodavstvom, tako i međunarodnim normama.

Ipak, preostaje nekoliko pitanja o kojima bi vrijedilo voditi širi dijalog i napraviti dodatna istraživanja.

Da li se razumijevanje i interpretacija islamske tradicije u svjetlu vremena i prostora u kojem djeluje mogu mijenjati kada su u pitanju radni odnosi? Na koji način se islamska tradicija može mijenjati u kontekstu modernih pristupa

problemima iz rada i u vezi sa radom kao što su sindikalno organiziranje, kolektivno pregovaranje, socijalni dijalog, suodlučivanje na radnom mjestu itd. kako bi se dao doprinos stvaranju pravednih društvenih odnosa moći između radnika i poslodavaca?

Rizik je da religijska tradicija ostane na stanovištu nepromjenjivosti društvenih odnosa kao izraza Božije volje, što bi značilo zadržavanje odnosa moći u korist bogatih i utjecajnih, a na štetu siromašnih i nemoćnih.

Kako vjerski službenici mogu kroz svoje djelovanje utjecati na jačanje svijesti o značaju poštivanja radničkih prava?

Širi dijalog različitih zainteresiranih strana u Bosni i Hercegovini o pitanju poštivanja radničkih prava je potreban, kako bi se uključivanjem svih relevantnih aktera u ovu debatu razmijenila mišljenja i dao doprinos stvaranju boljih društvenih odnosa.

Lliteratura

Anketa radne snage, Tematski bilten 09, http://www.bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Ars_BH_press.pdf
Agencija za statistiku Bosne i Herce-

govine, <http://www.bhas.ba/index.php?lang=ba>
Međunarodna organizacija rada, Decent Work Agenda, <http://www.ilo.org/glo->

[bal/about-the-ilo/decent-work-agenda/lang--de/index.htm](http://www.ilo.org/glo-bal/about-the-ilo/decent-work-agenda/lang--de/index.htm)
Kur'an. (2001). Preveo Besim Korkut. Sarajevo: El-Kalem.

الموجز

العمال والإسلام – حقوق العمال في المنظور الإسلامي

أمينة أبراهامسدوتتر

يناقش هذا المقال المدى الذي يتيح الانتماء للإسلام والالتزام بتعاليمه من ممارسة النشاطات الفعالة في الترويج لحقوق العمال وتعزيزها وحمائتها من قبل المشيخة الإسلامية والعلماء المسلمين وموظفي المؤسسة الدينية. وبعبارة أخرى، ما الطاقات التي يحتويها الإسلام للدعوة الفعالة للسياسات العامة لاحترام حقوق العمال وتعزيزها، والحيلولة الفعالة دون انتهاك تلك الحقوق، وخاصة في سياق البوسنة والهرسك. وتفسير الأدلة باتجاه يفيد بأنه يوجد في الإسلام وفي التراث الإسلام ما يكفي من الأسس للدعوة الفعالة إلى موقف عادل من العمال بطريقة يمكن معها التأثير في أرباب العمل من المسلمين لرفع مستوى وعيهم وتقوية مسؤوليتهم تجاه احترام حقوق العمال. إن الموقف الفعال من هذه المسألة سيساهم في التوصل إلى مستوى أعلى من العدالة الاجتماعية والأمن المجتمعي لجميع المواطنين والمواطنات في البوسنة والهرسك. وقد تم في الجزء الأول من المقال استعراض الوضع الاجتماعي الاقتصادي العام في البوسنة والهرسك مع التركيز على وضع القوى العاملة. ثم ينتقل النقاش إلى المبادئ القانونية والمعتقدات المتعلقة بالعمل وعلاقات العمل، والتي يمكن أن تكون إلهاماً محتملاً للنشطاء الإسلاميين لكي يمارسوا نشاطاً اجتماعياً أكثر فاعلية حول هذه المسألة. وفي النهاية تقدم الكاتبة الأفكار الختامية المتعلقة بموضوع المقال.

Summary

WORKERS AND ISLAM – WORKERS RIGHTS IN ISLAMIC PERSPECTIVE

Emina Abrahamsdotter

This article discusses as to what extent Islamic faith provides for the active engagement, promotion and protection of workers' rights in the opinion of the Islamic Community, Islamic scholars and religious officials. In other words, what is the potential contained in the Islamic faith for active engagement in public policies concerning workers rights and prevention of the violation of human rights especially in BiH.

The analysis shows that the Islamic faith and tradition provides sufficient bases for such engagement in a way that is possible to exercise the influence upon the Muslim community members (and very often these are the employers) by raising their awareness of the workers' rights and underlining their responsibility in this sense. Active engagement concerning this issue would bring about higher degree of social justice and security for all the citizens of BiH.

In its first part the article presents a view of a general socio-economic situation in BiH with a special accent on the position of the working class. Next it discusses legal principles and doctrines concerning the work and job relations that could serve as an inspiration for the Islamic Community officials for active social engagement in this field. Finally it gives a conclusion related to the topic of the article.